

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ: ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЛ. БР. 8.4 2020		
ОП. БР.	БРОЈ	ПРИЛОГ
13/11	653	20

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени урађене докторске дисертације

І ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 149. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 73/10, 104/11, 84/12, 108/13, 44/15, 90/16 и 31/18), члана 54. Статута Универзитета у Бањој Луци и члана 20. Статута Економског факултета, Наставно-научно вијеће Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, на VI сједници одржаној дана 19.02.2020. године, донијело је Одлуку број: 13/3.300-VII-11/20, о именовању Комисије за оцјену урађене докторске дисертације кандидата *мр Предрага Ђурића* под називом: „*Креирање кредитне политике банака у функцији финансијске стабилности привреде Републике Српске*“, у сљедећем саставу:

1. Др Драгана Башић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Пословне финансије, председник,
2. Др Дејан Микеревић, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Пословне финансије, члан и
3. Др Ново Плакаловић, редовни професор, Економски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област Монетарна економија и Теоријска економија, члан.

- 1) Навести датум и орган који је именовао комисију;
- 2) Навести састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

ІІ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме: *Предраг (Драган) Ђурић*

Датум рођења, општина, држава: *07.08.1979. године, Бања Лука, Босна и Херцеговина*

Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно последиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање:

Назив универзитета и факултета: *Економски факултет Универзитета у Бањој Луци*

Студијски програм, магистарски студиј: *Свјетска трговина и Европска унија*

Стечено научно звање: *Магистар економских наука*

Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада:

Факултет: *Економски факултет Универзитета у Бањој Луци*

Назив магистарске тезе: *„Утицај еврвалутног тржишта на привреду Републике Српске посредством банкарског сектора“*

Научна област: *Друштвене науке*

Датум одбране магистарског рада: *23.02.2016. године*

Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастера: *Друштвене науке*

Година уписа на докторске студије и назив студијског програма: *2016.*

- 1) Име, име једног родитеља, презиме;
- 2) Датум рођења, општина, држава;
- 3) Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно последиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање;
- 4) Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада;
- 5) Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастера;
- 6) Година уписа.

III УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Тема докторске дисертације под називом „Креирање кредитне политике банака у функцији финансијске стабилности привреде Републике Српске“ кандидата мр Предрага Ђурића прихваћена је од стране Наставно-научног вијећа Економског факултета Универзитета у Бањој Луци дана 27.09.2017. године (Одлука број: 13/3.1650-XII-4.4/17, од 27.09.2017. године).

Сенат Универзитета у Бањој Луци је Одлуком број 02/04-3.3050-50//17, од 26.10.2017. године дао сагласност на Извјештај о оцјени услова и подобности теме и кандидата за израду докторске дисертације кандидата мр Предрага Ђурића на Економском факултету Универзитета у Бањој Луци.

Садржај докторске дисертације је изложен кроз:

УВОД (стр. 1-24)

1. Банкарство и правци утицаја на финансијску стабилност (стр. 25-87)
 2. Финансијски потенцијал и кредитна политика банака (стр. 88-155)
 3. Методологија истраживања (стр. 156-168)
 4. Емпиријско истраживање утицаја кредитне политике банкарског сектора на финансијску стабилност привреде (стр. 169-233)
 5. Дискусија (стр. 234-248)
- ЗАКЉУЧАК (стр. 249-254)
- ЛИТЕРАТУРА (стр. 255-262)
- ПОПИС ТАБЕЛА (стр. 263-265)
- ПОПИС ГРАФИКОНА (стр. 265-265)
- ПОПИС СЛИКА (стр. 266-266)

Рад је поред Увода и Закључка конципиран кроз пет засебних поглавља. Свако од наведених поглавља подјељено је у неколико потпоглавља који су такође нумерички обиљежени.

У *првом поглављу*, кандидат ставља рад у контекст досадашњих теоријских истраживања везано за појам и карактеристике банкарског пословања и његове интеракције са пословањем цјелокупне привреде. Истиче се значај банкарског сектора и конкурентности банака, те утицаји инвестиционог банкарства. Анализира се утицај пруденционе контроле банака на финансијску стабилност привреде. Обрађује се и тема друштвене одговорности са посебним освртом на транзиционе привреде.

Друго поглавље проучава детаљније карактеристике кредитне политике као основе за пласман кредитног потенцијала банака и финансирање привреде. Представљен је основни теоретски оквир као база за даље истраживање. Управљање кредитном политиком мора узети у обзир карактеристике финансијског потенцијала банака и услова под којима се заснива ова активност. Детаљније је анализиран значај међубанкарског кредитирања и недепозитни извори финансирања, као и банкарске активности трансформације рочне структуре средстава. Поред тога, наведени су и остали аспекти формирања кредитне политике банака. У наставку другог поглавља наводе се модели утврђивања кредитне способности клијената и параметри утицаја на финансијску стабилност. Објашњени су и ризици са којима се банке суочавају приликом креирања властитих модела кредитне политике. Анализиран је и процес секјуритизације кредитног портфолија банака са свим својим позитивним и негативним посљедицама. На крају ове цјелине наведене су и објашњене дугорочне посљедице неадекватних кредитних политика, као и разлози њиховог прилагођавања у складу са условима привредног окружења.

Кроз *треће поглавље* кандидат нас уводи у методологију истраживања утицаја кредитне политике на финансијску стабилност привреде. Овај дио рада започет је са детаљном операционализацијом идентификованих варијабли истраживања и одређивањем индикатора уз помоћ којих је извршено мјерење варијабли. Послије операционализације варијабли представљен је модел стратегијске примјене концепта о позитивном утицају адекватне кредитне политике банкарског сектора на финансијску стабилност привреде Републике Српске. На крају ове цјелине су представљени истраживачки поступци, алати и технике који су приликом истраживања кориштени. Приликом истраживања кориштен је анкетни упитник заједно са анализом финансијских извјештаја великих предузећа у Републици

Српској. Као критериј за разврставање предузећа по величини кориштене су одредбе Закона о рачуноводству и ревизији Републике Српске (Сл. гласник РС бр. 94/15). Истраживањем је обухваћен репрезентативни узорак од 188 великих предузећа од њих укупно 343 колико их је у Републици Српској.

У четвртој дијелу докторанд врши емпиријско истраживање утицаја кредитне политике банкарског сектора на финансијску стабилност привреде кроз анализу стања у банкарском сектору и пословање великих предузећа.

Након тестирања хипотеза, у посљедњој цјелини докторске дисертације је извршена дискусија резултата истраживања и тестирања хипотеза. Такође, образложен је научни и прагматични допринос докторске дисертације, те дефинисани даљи правци истраживања у овој области.

Докторска дисертација је написана ћиричним писмом, фонт Times New Roman, величина 12, на укупно 266 страница компјутерски сложеног и форматираног текста формата А4, пореда 1,5.

Докторска дисертација садржи 45 табела, 5 графикана и 4 слике. У изради тезе кориштено је 134 извора литературе.

У складу са чланом 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци докторска дисертација кандидата мр Предрага Ђурића је прошла провјеру оригиналности докторске дисертације.

- 1) Наслов докторске дисертације;
- 2) Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације
- 3) Садржај докторске дисертације са страничењем;
- 4) Истаћи основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графикана, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Кључни разлог због којег су истраживања у предметној докторској дисертацији предузета је стицање нових сазнања о интезитету и природи везе између кредитне политике банкарског сектора Републике Српске и одабраних финансијских показатеља успјешности развоја привредних субјеката. Такође, кроз овај рад је указано на позитиван утицај одговарајуће кредитне политике банака уколико је она прилагођена условима привредног окружења.

У прагматичном смислу посматрана су искуства великих предузећа приликом реализације кредитних аранжмана и функција кредитне политике банака у овим процесима. Анкетом је истражена адекватност кредитне политике и оцјена кредитног рејтинга у банкарству, утицај система осигурања депозита на кредитни потенцијал банака и кредитирање привреде, унапређење банкарског регулаторног оквира и кредитна политика банака, те квалитет кредитног потенцијала банака и висина активних каматних стопа. На другој страни, истраживање финансијских извјештаја великих предузећа обухватило је анализу показатеља ликвидности, задужености, економичности и профитабилности. У оквиру регресионе и корелационе анализе додатно су кориштене варијабле учешћа краткорочних кредита у краткорочним обавезама, учешћа дугорочних кредита у дугорочним обавезама и учешћа укупних кредита у укупним обавезама, а све у циљу прилагођавања кредитне политике привредним условима Републике Српске што директно утиче на повећање финансијске стабилности домаће привреде. Претходним истраживањима

спровођене су анализе и утврђене генералне зависности везане за рад банкарског сектора и његову кредитну политику, која доводе у везу банкарско пословање и његове услуге са финансијском стабилношћу и развојем националних привреда. Међутим, до сада је урађено недовољно истраживања која би на адекватан начин расвијетлила однос између кредитне политике банкарског пословања и финансијске стабилности привреде у контексту земаља у развоју и транзиционих земаља. У овим земљама упитан је начин функционисања банкарског сектора, као и ниво његове регулаторне уређености.

Од посебног значаја су питања која стављају у први план повјерење у банкарски сектор, аквизиције и фузије банака, систем осигурања депозита, постојање квалитетног кредитног потенцијала за финансирање привреде, улогу банкарског сектора у условима кризе, као и адекватност законског и подзаконског уређења. Истраживања овог типа нарочито су малобројна у нашој регији док, према досадашњим сазнањима, не постоји нити једно значајније истраживање проведено у Републици Српској. Иако је сагледавање доприноса банкарског кредитирања привредном расту и развоју изузетно актуелна проблематика у свијету, чему је допринијела и глобална економска криза, код нас је ова област недовољно истражена. Стога је било важно даљим истраживањима попунити овај јаз у теорији и доћи до нових спознаја о утицају кредитних политика банкарског пословања и свих институција које га уређују на финансијску стабилност и успјешност функционисања транзиционих привреда земаља у развоју.

Уколико значај банкарског пословања посматрамо са аспекта његове улоге у финансирању привредних субјеката и становништва, не бисмо могли закључити да је банкарски сектор у Републици Српској једини пресудан за опстанак, раст и развој привреде, нити да сам може представљати извор конкурентске предности. Међутим, непобитна је чињеница да је у данашњим условима неизвјесности и финансијских потешкоћа са којима се многе европске и свјетске привреде суочавају, нужно да се свим расположивим факторима привредног раста управља на адекватан начин, како би се довели у функцију остварења стратегијских циљева националне привреде.

У складу са тим, проблем истраживања посљедично је усмјерен на сагледавање везе између квалитета и уређености политика кредитирања банкарског сектора, са једне стране, и финансијске стабилности националне привреде и њеног развоја, са друге стране.

Кандидат је кроз рад успјешно дао одговор на постављени проблем истраживања, а који је гласио: *Да ли, и на који начин, квалитет политика кредитирања банкарског сектора утиче на побољшање финансијске стабилности националне привреде?*

Без обзира на додијелену улогу, и према томе значај пословања банкарског сектора, у данашњим условима тржишне неизвјесности, споријег економског раста привреде и све учесталијих финансијских потешкоћа, финансијско управљање националном привредом фокусирано је ка креирању новостворене вриједности, повећању обима инвестиција и расту БДП-а. Уколико се кредитном политиком банкарског сектора адекватно управља, узимајући у обзир специфичности привредног окружења, он може постати веома важан извор конкурентске предности. Управо оваква констатација одражава шири предмет истраживања овог рада. Ужи предмет истраживања овог рада огледа се у сљедећем: утврђивање релевантности појединих елемената кредитног рејтинга корисника кредита, анализа банкарских стандарда који се између осталог користе у циљу минимизирања кредитних ризика; проучавање до сада развијених модела утврђивања кредитног рејтинга предузећа и физичких лица; сагледавање у теорији дефинисаних односа између политика кредитирања унутар банкарског сектора, те финансијских показатеља успјешности

привреде; одређивање природе те везе у пракси привреде Републике Српске; изнајлажење оптималног модела за управљање банкарским политикама кредитирања у специфичним околностима кризе и транзиционих привреда.

С обзиром на то да банкарски сектор има вишедимензионалан утицај на развој националне привреде и да је у периоду глобалне економске кризе имао веома непредвидиву и значајну улогу, нарастао је и интерес за истраживање повезаности између кредитне политике банака и финансијских параметара свих врста корисника кредита унутар националне привреде. Недовољна развијеност финансијског тржишта и његових инструмената у земљама у развоју, као и потпуно егзогено третирање висине каматне стопе доприноси значају унапређења и прилагођавања кредитне политике банака. Увођење посебних метода кредитне анализе које посебно наглашавају факторе привредног окружења, специјализованог особља, посебних организационих дијелова и детаљнијег мониторинга који укључује редовне обиласке клијената, може знатно повећати кредитни портфолио и приходе банке. Кориштењем анализе новчаних токова, финансијских показатеља и тржишних информација могуће је у оквиру кредитне политике прилагођавати ниво кредитног ризика и пројекцију пословања предузећа.

На кредитну политику банака утиче и кооперативно пословање између банкарства и осигурања, чиме је развијен посебан модел кредитирања клијената (bankassurance), у којем осигуравајућа друштва преузимају одређен ниво и врсте ризика. У највећем броју случајева евидентно је постојање позитивне везе између адекватно прилагођене кредитне политике банака и финансијских показатеља свих сегмената корисника кредитних услуга на нивоу цијеле привреде. Одатле је дефинисан и главни циљ истраживања наведене проблематике у овом раду, а то је да се опише и дефинише развој и значај појединих елемената кредитног рејтинга у банкарству, улога финансијског пословања и банкарства у периоду глобалне економске кризе, те да се дефинишу односи између кредитних политика банкарског пословања и финансијских показатеља развоја привреде.

На основу предмета, проблема и циљева истраживања ове дисертације постављена је *главна и помоћне хипотезе*.

Главна хипотеза је дефинисана на сљедећи начин:

ПхО: Адекватно прилагођавање кредитне политике банкарског сектора специфичностима привредног окружења доприноси финансијској стабилности привреде Републике Српске.

Помоћне хипотезе:

Пх1: Адекватност кредитне анализе и оцјене кредитног рејтинга у банкарству позитивно утиче на финансијску стабилност привреде.

Пх2: Квалитетан систем осигурања депозита путем заштите кредитног потенцијала банака доприноси креирању кредитних политика у функцији финансијске стабилности привреде.

Пх3: Унапређење банкарског регулаторног оквира има позитиван утицај на креирање кредитне политике у функцији финансијске стабилности привреде.

Пх4: Квалитетно структурирање кредитног потенцијала банака које ће допринијети снижењу активних каматних стопа, позитивно ће утицати на финансијску стабилност привреде.

Резултати новијих истраживања и посљедња научна сазнања о квалитету управљања кредитном политиком, истичу значај свих елемената кредитне политике банака у

повећању финансијске стабилности привреде, што је разумљиво с обзиром на то да кредитно задуживање представља најважнији начин обезбјеђивања финансијских средстава посебно у условима транзиционих привреда гдје не постоји довољно развијено тржиште капитала.

У концептуалном дијелу дисертације, аутор приказује шири контекст истраживања при чему је фокус истраживања усмјерен ка анализирању конкретних активности приликом креирања кредитне политике банака, уз осврт на досадашња научна и прагматична истраживања. Даје се критички осврт на одговарајућу литературу која третира кредитну политику, оцјене кредитног рејтинга, адекватност регулаторног оквира и структурирање кредитног потенцијала. Овом приликом истражена су теоријска и емпиријска сазнања релевантних аутора, и извршено упоређивање ставова и запажања која су у складу са тренутним условима на посттранзицијским привредама.

Кандидат у докторској тези помоћу претходних истраживања анализира и указује на важност кредитне политике банака. Наведене су ситуације у којима неадекватна кредитна политика у оквиру банкарског сектора може изазвати негативне ефекте у цијелом финансијском систему једне земље, што се даље преноси на реални сектор и цијели привредни систем. Ово је посебно било примјетно код америчких банака које су вршиле секјуритизацију одобрених хипотекарних кредита банкама у цијелом свијету, што је касније, у условима хипотекарне кризе, био главни разлог за брзо ширење кризе у цијелом свијету. Издавање хартија од вриједности на основу хипотекарних кредита у почетку је стварало услове за повећање привредне активности и инвестиција, али је касније у условима хипотекарне кризе, исто тако, све власнике ових хартија изложило губицима (Барјактаровић, 2012). Истраживање (Sarkisyan, 2011) које је спроведено на 352 банке у Сједињеним Америчким Државама потврђује да су банке које су вршиле секјуритизацију показивале већу профитабилност, али и већу изложеност кредитном ризику и већим трошковима финансирања. Слично томе, либерална политика кредитирања клијената са лошим кредитним бонитетом показала се краткорочно профитабилном, али дугорочно веома неповољном за банкарски и цјелокупни финансијски систем. Истраживање (Okirika, 2011) указује да је оваква пракса честа у земљама у развоју и да су њоме нарочито обухваћене средње и мање банке.

Кандидат је указао и на важност кредитне политике у условима кризе. Само пословање банака је у високом степену повезано са привредним окружењем и постоји висок степен корелације између раста кредитног портфолија банака и његовог квалитета са експанзијом економске активности, док, на другој страни, у условима рецесије долази до смањења обима пласираних и раста удјела ненаплативих кредита (Saunders & Cornett, 2006). Новонастала ситуација у периоду глобалне економске кризе била је покретач за анализу свих слабости у оквиру банкарског пословања које су дошле на видјело у периоду кризе. Према истраживању (Delamaire, 2012), у овом случају највише је дошла до изражаја неадекватност кредитне политике. У истом истраживању закључује се да су измјене кредитних политика сложен и дуготрајан процес, те да се резултати у кредитном портфолију и приходима могу процјењивати тек послје 12 мјесеци.

У одређеним студијама (Marthon, 2014) се закључује да измјене у кредитним политикама енглеских банака засноване на централизацији кредитне анализе смањују обим нефинансијских информација о клијентима. Резултати емпиријске студије (Chau, 2013) потврђују да с настанком глобалне кризе 2007. године дошло до изненадног заустављања кредитних токова, те се као главни разлози наводе нагли недостатак ликвидности на банкарском тржишту и активна репатријација фондова

инвестираних у иностранству од стране домаћих инвеститора. Наведена студија имплицира на велики значај банкарске супервизије и сарадње са циљем редуковања волатилности глобалних капиталних токова. За вријеме глобалне економске кризе у потпуности су редефинисани сви елементи банкарског пословања, као и њихов регулаторни оквир. У одређеним истраживањима (Saleh, 2012) указује се на отежану предвидљивост кризе, с тим да се на анализи финансијских показатеља у периоду од 1997. до 2007. године код 139 банака из 11 OECD земаља примијете лошији показатељи код 16 банака, што наговјештава постојање раних сигнала упозорења.

Одређена истраживања (Klusak, 2016) откривају разлоге лоших перформанси рејтинг агенција, од којих посебно издваја недостатак довољног броја аналитичара, недовољан ниво конкуренције, нетранспарентност у анализама и пословању, недоследност у извјештавању и непоштовање стандарда прописаних од стране регулатора. У вези са тим, према истраживању (Hongzhu, 2013), регулаторне институције морају анализирати екстремно динамично пословање банака и њихову међусобну повезаност са циљем усклађивања својих политика у сврху спречавања развоја системских ризика. Истраживање (Finavker, 2014) спроведено на великом узорку од 4.264 предузећа са Лондонске берзе потврђује да употреба финансијских деривата смањује укупни ризик, с тим да је овај ефекат био изразито супротан у преткризним годинама, односно у 2005. и 2006. години. У студији (Olanipekun, 2008) се закључује да „изоловани случајеви неликвидности поједине банке доводе до уопштеног неповјерења у банкарски сектор, што значи и да могу имати широке негативне посљедице за цијели привредни систем“. Истраживање (Hande, 2008) указује да су банке у земљама у развоју знатно усмјерене на кредитирање државних органа и куповину државних обвезница, чак и у условима постојања фискалних проблема.

У наставку кандидат истиче важност и других елемената банкарског пословања који су повезани са кредитном политиком банака. Истраживање (Chan, 2012) указује да банке не би имале могућности да се користе секјуритизацијом као алатом за обезбјеђење фондова без постојања програма за осигурање депозита. У истраживању се даље закључује да је неопходно постојање програма за осигурање депозита осјетљивог на промјене у ризику пословања банака, са циљем обуздавања моралног хазарда. У истраживању (Eksi, 2006) спроведеном у САД прије глобалне економске кризе утврђено је да веће банке имају лошију адекватност капитала због утицаја доктрине „превелики да пропадну“ (too big to fail). Исто истраживање потврђује да већи степен тржишне дисциплине и екстерног мониторинга ограничава банке на мање ризично пословање. Студија (Alandejani, 2014) указује на постојање лошег менаџмента и неадекватне кредитне политике у банкама, успостављајући везу између обима ненаплативих кредита и трошковне неефикасности пословања банака. У истраживању (Brown, 2012) указује се на значај имплементације Напредног интерног система процјене (Advanced Internal Rating-Based - AIRB) у кредитну политику банака, чиме се настоје процијенити све компоненте банкарских ризика, чак и оне које процјењују регулаторне институције. Приликом утврђивања нивоа кредитног ризика у студији (Salafi, 2010), као важни фактори наводе се рачуноводствени и финансијски извјештаји, тржишни аспекти пословања, структура власништва, финансијска транспарентност и показатељи корпоративног управљања. Истраживање (Wood, 2012) о успјешности пословања спроведено на 820 компанија из Енглеске истиче већу ефикасност тржишних модела у кредитној политици банака од модела заснованих на рачуноводственим подацима. Студија (Rehman, 2016) истиче важност разних врста банкарских ризика и постављање лимита за сваки од њих посебно (Bank Risk Appetite) за дефинисање свих аспеката пословања банке, те

посебно истиче кредитни ризик и ризик ликвидности.

У досадашњим истраживањима већ је потврђено да већи степен банкарске регулације и супервизије утиче на снижавање цијена банкарских услуга и нижу профитабилност банкарског сектора. Истраживање (Ifikhar, 2012) које укључује више од 1300 банака из 76 развијених земаља и земаља у развоју посматраних у периоду од 2001. до 2005. године указује на то да либерализација висине каматне стопе, висок степен банкарске регулације и тржишна либерализација имају негативан утицај на нето каматну маржу банака. Закључак је да наведене мјере повећавају конкурентност, ефикасност и стабилност банкарског сектора, што даље доводи до снижавања нето каматне марже.

Студија (Tamjis, 2014) наводи да либерализовано окружење позитивно дјелује на иновативност банака и повећање банкарских услуга, као и да се највећи ефекти показују у великим банкама због њиховог већег тржишног учешћа и ефикаснијег кориштења информационих технологија. У истраживању (Hui, 2017) спроведеном у 663 банке из 31 државе, које поред развијених укључује и земље у развоју, потврђено је да превисок ниво банкарске регулације, која подразумијева превелика ограничења у капиталним захтјевима, кратке рокове за спровођење корективних акција и превисок ниво заштите депозита, ствара негативну реакцију на капиталном тржишту и утиче на смањење цијена акција банака приликом додатне емисије.

У истраживању (Sharipova, 2016) спроведеном у Заједници Независних Држава (Commonwealth of Independent States - CIS), чије су чланице транзиционе привреде као и Босна и Херцеговина, утврђена је позитивна корелација између нивоа капитала, обима кредитних пласмана и добити банака. Са друге стране, постоје негативне корелације између ризика ликвидности и добити банака, као и између кредитног ризика и добити банака. Истраживањем је такође утврђено да виши ниво правне заштите корисника кредитних услуга, са једне стране, те банкарске супервизије, са друге стране, доприноси тржишној дисциплини и стабилности банкарског система.

У једном од истраживања предметне проблематике (Aloquili, 2014) наведени су фактори који знатно утичу на оцјену кредитног рејтинга земље и у које спадају регулација банкарског пословања, политичка стабилност, ефикасност владиних институција, владавина закона, висина БДП-а (укључујући и БДП per capita), као и проценат БДП-а који се издваја за инвестиције. На овај начин аутор потврђује да се активностима на побољшању кредитног рејтинга земље стварају услови за снижавање нивоа других врста банкарских ризика, измјене у политикама кредитирања, као и просјечних активних и пасивних каматних стопа. Такође, одређена истраживања (Emwa, 2015) наглашавају велики значај прилагођавања кредитне политике банака малим и средњим предузећима, нарочито у случају земаља у развоју. Исто истраживање посебно указује и на позитивне ефекте симбиозе и синергије према привредном окружењу од кредитирања малих и средњих предузећа, нарочито у дужем временском раздобљу. Прилагођавањем кредитне политике малим и средњим предузећима бави се и одређене студије (Yigui, 2012) које кориштењем анализе новчаних токова, финансијских показатеља (33 финансијске варијабле које покривају девет категорија) и тржишних информација утврђују ниво кредитног ризика и пројекцију пословања предузећа.

Допринос ове тезе се првенствено огледа у изучавању теоретског и практичног значаја и улоге кредитне политике у Републици Српској али и на глобалном нивоу, посебно узимајући у обзир да ова тема није довољно и свеобухватно изучавана. Кроз овај рад систематично су описани развој концепта, основни принципи и смјернице везане за прилагођавање кредитне политике банкарског сектора

специфичностима привредног окружења и њен утицај на финансијску стабилност домаће привреде. Описани су најважнији фактори на које треба обратити пажњу када је у питању кредитна политика банкарског сектора. Такође, систематизоване су све најважније, научно доказане и емпиријски потврђене користи од прилагођавања кредитне политике банкарског сектора специфичностима привредног окружења. Објашњена је и узрочно-последична зависност између елемената кредитне политике и финансијске стабилности привреде Републике Српске.

Добијени резултати емпиријским истраживањем указују на недостатак инвестиционих кредита одобрених од стране банака чија је сврха финансирање пројеката који даље утичу на развој и успјешније пословање предузећа, што смањује ниво усклађености између реалног и финансијског сектора. Установљено је да банке у оквиру својих кредитних политика не улажу додатне напоре за минимизирање кредитних ризика у смјеру анализе пројектне документације, пословања предузећа и испитивања стања унутар привредних грана у оквиру којих предузећа послују, већ да се смањење кредитног ризика обезбјеђује искључиво вишеструко већим колатералима. Поред тога, емпиријским истраживањем је установљено да кредитне анализе и оцјене кредитног рејтинга вођене тежњом банака за већом профитабилношћу могу довести до великог броја проблематичних кредита, истовремено проузрокујући финансијску нестабилност банкарског сектора и цјелокупне привреде.

Теоријски и практични налази и искуства који су кроз истраживање обухваћени и приказани, имају значајне позитивне импликације и доприносе на економску теорију и праксу, како у домаћим условима тако и шире. *Научни допринос* истраживања огледа се у сазнању да досадашња истраживања проблематике везане за усклађивање кредитне политике и њених елемената, не указују, односно не истражују начин и стратегијске модификације унутар привредног система и банкарског пословања, са циљем имплементације концепта о позитивном утицају прилагођавања кредитне политике банкарског сектора на финансијску стабилност транзиционих привреда, на начин који је приказан у овој дисертацији.

Прагматични допринос би се огледао у одређивању мјера у којој активна стратегија усклађивања кредитне политике утиче на повећање финансијске стабилности привреде. Конструисана је оптимална кредитна политика банака чиме ће се умањити пресудна улога колатерала приликом одобравања кредита и створиће се бољи изгледи да предузећа са квалитетном пројектном документацијом и пословним плановима обезбједе финансијску подршку. Указано је на могућност превазилажења неликвидности и задуживања привреде по повољнијим условима, што ће се позитивно одразити на доношење позитивних пословних одлука у циљу смањења финансијских трошкова и будућег развоја привреде у цјелини. Дате су смјернице за мале и отворене економије када је у питању прилагођавање кредитне политике у кризним условима. Указано је на важност адекватног прилагођавања кредитне политике специфичностима привредног окружења, као и на позитивне ефекте који произилазе из усклађивања банкарског са реалним сектором привреде. На основу тога, стварају се услови за постизање већих ефеката повратне спреге којима се међусобно подстиче развој банака и предузећа.

На основу изградње модела о позитивном утицају адекватне кредитне политике банкарског сектора на финансијску стабилност привреде Републике Српске, омогућиће се привредним субјектима доношење позитивних пословних одлука у циљу смањења финансијских трошкова и будућег развоја привреде у цјелини. На овај начин ће се у финансијском смислу побољшати, унаприједити и усавршити привредни амбијент малих и отворених економија.

- 1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
- 2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
- 3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
- 4) Навести очекиване научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

У изради докторске дисертације кориштена је веома богата статистичка база. Примјену су нашле сљедеће базе податка: статистичке базе Међународног монетарног фонда, Европске централне банке, Банке за међународна поравнања и Европског института за новчана тржишта.

Литература која је кориштена уредно је референцирана, према важећим научним стандардима.

Временски период који је анализиран усмјерен је на период од 2005. године до 2016. године, али су се у неким анализама користили и подаци који датирају од 2000-те године као и подаци за 2018. годину. Временски период који је обухваћен је довољно дуг за анализирање и оцјену трендова и анализе која је била у фокусу теме докторске дисертације.

Кандидат у раду користи комбинацију података који су неопходни за провођење анализе. У првом реду, кориштени су подаци о глобалним трендовима у формирању кредитне политике и њених елемената. Након тога, анализирани су подаци добијени анкетним упитником и анализом финансијских показатеља великих предузећа у Републици Српској. Период посматрања је закључно са 2016. годином.

Поред тога, приликом утврђивања оптималног облика кредитне политике кандидат користи податке о висинама каматних стопа у Републици Српској и земљама Европске уније, податке о регулаторном оквиру банкарског сектора, адекватности кредитних анализа и систему осигурања депозита. Посматрани временски период је од 2005. до 2016. године, с тим да су негдје кориштени и подаци из 2017. и 2018. године. Избором оваквог временског периода кандидат обухвата период прије и након кризе, чиме се појачава квалитет и валидност доказа.

Истичемо да се рад заснива на теоријско-рационалном и емпиријском приступу, док се метода експликативне анализе која доприноси дубљем схватању предмета, његовом објашњењу и сазнању правилности и законитости, првенствено користи у истраживању теоријске подлоге на бази којих су се могли дефинисати елементи који непосредно утичу на креирање одговарајуће кредитне политике банака. Кандидат методу компарације углавном користи приликом прегледа одређених трендова у кретању анализираних података као и за доношење различитих закључака који су у истраживању неопходни. Компаративном анализом утврђене су идентичности, сличности и разлике посматраних појава и процеса. Овакве анализе претходе сложенијим анализама, попут анализе финансијских показатеља великих предузећа и имају двоструку улогу: са једне стране да помогну у доношењу закључака а са друге стране да утврде карактеристике анализираних варијабли. Компаративна метода је примјењена приликом анализе квалитета и структурирања кредитног потенцијала банака.

У докторском раду се користе и методе синтезе у циљу спајања више чинилаца у једну смислену цјелину, док се користи и метод дедукције као аналитичког и

специјализаторског поступка, гдје се из и на основу општег законског сазнања стичу посебна сазнања са великим степеном извјесности и поузданости. У току научног рада статистика се користи уз одговарајуће прилагођавање њеном предмету, односно фазама истраживања самог рада. У изради дисертације кориштени су емпиријски подаци из анкетног упитника и финансијских извјештаја великих предузећа у Републици Српској. Статистичке методе су прилагођене самим методама прикупљања и обраде података и њиховим својствима. Примјену су нашле сљедеће базе података: статистичке базе Међународног монетарног фонда, Европске централне банке, Банке за међународна поравнања и Европског института за новчана тржишта.

Приликом утврђивања повезаности између обима кориштења краткорочних и дугорочних кредита и финансијских показатеља пословања великих предузећа, у емпиријском дијелу истраживања и у дијелу у којем се испитује значај банкарског сектора за финансирање привреде, примјењене су статистичке методе засноване на корелацији, коваријанси као и елементима дескриптиве статистике (средња вриједност, варијанса) који су неопходне приликом креирања оптималнијег облика кредитне политике. Алати који се користе при обради података су следећи: SPSS, Eviews и Microsoft Excel.

Приликом израде дисертације кандидат се досљедно придржавао примјене научних метода и поштовао је начела објективности, поузданости, систематичности, прецизности и уопштености. Методе су примјењене непристрасно и независно.

Параметри који су обухваћени дали су довољно елемената за креирање оптималног модела кредитне политике банака у Републици Српској. У анализу кредитног пословања банака укључени су различити релевантни инструменти који су кориштени за одређивање оптималне кредитне политике. У првом кораку анализирана су претходна истраживања кредитног пословања банака у земљи и иностранству уз кориштење података из статистичких база, а касније су у анализу укључени емпиријски подаци из анкетног упитника и анализе финансијских извјештаја великих предузећа у Републици Српској.

Методолошки посматрано кандидат је коректно поставио модел и методе истраживања, који су усклађени са предметом, проблемом и циљевима истраживања. Статистичка обрада се оцјењује адекватном.

- 1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- 2) Дати кратак увид у примјењени метод истраживања при чему је важно оцијенити сљедеће:
 1. Да ли су примјењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
 2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
 3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
 4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Проблем међузависности конципирања кредитне политике банака и финансијске стабилности привреде до сада није обрађиван у истраживачком смислу што је за кандидата био значајан истраживачки изазов. Такође, важност кредитног пословања банака и значајно висока зависност функционисања привреде од банкарских кредита у банкоцентричним системима даје овој докторској дисертацији и резултатима до којих се истраживањем дошло нарочиту важност како у научном, тако и у

прагматичном смислу на ужем, националном истраживачком подручју, али и шире.

Резултати истраживања ове докторске дисертације су указали на неопходност примјене савремених метода кредитне анализе и стратегија усклађивања банкарског са реалним сектором и фактором финансијске стабилности привреде, те на потребу креирања адаптивне, оптималне кредитне политике, са јасном методологијом прилагођавања кредитних процедура, обезбјеђења квалитетног система осигурања депозита, адекватног регулаторног оквира и довољног, квалитетног кредитног потенцијала, експлицитно у функцији финансијске стабилности привреде. У сврху креирања оптималног облика кредитне политике обављена су емпиријска истраживања са два аспекта: са аспекта банака и са аспекта пословања великих предузећа.

Резултати до којих је кандидат дошао током истраживања су показали да статистичка анализа финансијских показатеља није указала на међусобну повезаност и условљеност кориштења банкарских кредита, са једне стране, и квалитета пословања предузећа из репрезентативног узорка, са друге стране. Другим ријечима, добивени резултати из регресионе и корелационе анализе упућују на висок ниво кориштења банкарских кредита у сврху обезбјеђивања текуће ликвидности и одржавања основних средстава неопходних за редовно пословање. Кандидат закључује да предузећа која су задуженија код банака не биљеже успјешније пословање ни у најмањој мјери.

У случају анализе код које је посматрано учешће укупних кредита у укупним обавезама и дисперзија финансијских показатеља који имају задовољавајуће вриједности, резултат је чак указао на веома слабу негативну условљеност наведених величина. Истраживање је показало да већина предузећа користе банкарске кредите тек онда када западну у финансијске потешкоће, односно када не располажу довољним нивоом ликвидности и солвентности за измиривање текућих пословних обавеза.

У складу са наведеним, уколико пословање предузећа посматрамо са дугорочног аспекта, добијени резултати истраживања указују на недостатак намјенских кредита одобрених од стране банака чија је сврха финансирање пројеката који омогућавају успјешније пословање предузећа. За разлику од кредита намјењених за измиривање текућих пословних обавеза и одржавања сталне имовине, постојање инвестиционих кредита одобрених на бази квалитетне пројектне документације ствара веће претпоставке за побољшање вриједности свих финансијских показатеља предузећа. У наставку, кандидат на основу резултата финансијске анализе указује на недовољност оваквих кредитних задужења, односно на недостатак пројектног финансирања предузећа.

Резултати истраживања у предметној докторској дисертацији су јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени. Кроз дисертацију су, уз довољан ниво критичности, заузимани ставови према резултатима досадашњих истраживања предметне проблематике, али и према резултатима истраживања до којих се дошло у дисертацији, образлажући исте кроз аргументовану дискусију.

Научни допринос се несумњиво темељи на новим сазнањима до којих се дошло у презентованом истраживању, а која се могу сажети у сљедећем:

- Резултати емпиријских истраживања указали су на недостатак инвестиционих кредита одобрених од стране банака чија је сврха финансирање пројеката који даље утичу на развој и успјешније пословање предузећа, што смањује ниво усклађености између реалног и финансијског сектора;

- Установљено је да банке у оквиру својих кредитних политика не улажу додатне напоре за минимизирање кредитних ризика у смјеру анализе пројектне документације, пословања предузећа и испитивања стања унутар привредних грана у оквиру којих предузећа послују, већ да се смањење кредитног ризика обезбјеђује искључиво вишеструко већим колатералима;
- Кредитне анализе и оцјене кредитног рејтинга вођене тежњом банака за већом профитабилношћу могу довести до великог броја проблематичних кредита, истовремено проузрокујући финансијску нестабилност банкарског сектора и цјелокупне привреде;
- Систем осигурања депозита путем заштите кредитног потенцијала банака утиче на раст штедње, повећање ликвидности банкарског сектора и раст средстава изнад обавезних резерви на рачуну код Централне банке Босне и Херцеговине, и то у периоду пада пасивних каматних стопа;
- Значај дио регулаторног оквира је усаглашен са међународним банкарским стандардом Базел III, што се посебно односи на дефинисање појединих финансијских показатеља у пословању банака, спречавање прања новца, заштиту потрошача банкарских услуга и реструктурирање банака;
- Анализа регулаторног оквира потврђује да је банкарски сектор дјеловао у правцу финансијске стабилизације привреде у условима глобалне финансијске кризе и елементарних непогода;
- Развој банкарског сектора Републике Српске и повољнији услови финансирања фондовима са еврвалутног тржишта позитивно утичу на развој и финансијску стабилност домаће привреде;
- На основу емпиријског истраживања и циљане анализе банака, институција и организација које су укључене у истраживање, утврђено је да банке у Републици Српској доста ограничено и под неповољним условима послују на еврвалутном тржишту;

На основу постављених друштвених циљева, сматрамо да је овим радом остварен сљедећи *практични допринос*:

- Домаћим привредним субјектима омогућено је да буду у потпуности информисани о условима задуживања привреде у Европској унији, као и о тренутном стању у банкарском сектору Републике Српске, што ће утицати на доношење позитивних пословних одлука у циљу смањења финансијских трошкова и будућег развоја привреде у цјелини. Поред тога, умањиће се пресудна улога колатерала приликом одобравања кредита и створиће се бољи изгледи да предузећа са квалитетном пројектном документацијом и пословним плановима обезбједе финансијску подршку;
- Државним органима указано је на могућност превазилажења неликвидности и задуживања по повољнијим условима, што ће се позитивно одразити на уштеде у буџету и на смањење фискалих намета привреди;
- С обиром на то да се кроз овај рад заинтересоване образовне институције могу упознати са значајем кредитне политике за банкарски и реални сектор Републике Српске, као и њених ефеката на пословање предузећа и банака, створена је полазна основа да се у академској заједници повећа степен изучавања ове области;
- Банкама у Републици Српској указано је на важност адекватног прилагођавања кредитне политике специфичностима привредног окружења, као и на позитивне

ефекте који произилазе из усклађивања банкарског са реалним сектором привреде. На основу тога, стварају се услови за постизање већих ефеката повратне спреге којима се међусобно подстиче развој банака и предузећа;

- Створена је могућност за већу ангажованост менаџмента у домаћим банкама при испуњавању услова за приступ евровалутном тржишту, што би се позитивно одразило на квалитет и успјешност пословања банкарског сектора, као и на рејтинг домаћих банака. Поред тога, анализама пословних планова и пројектне документације ангажованост менаџмента посебно долази до изражаја кроз настојања да се на овај начин минимизира изложеност кредитним ризицима.

На основу претходних научних и практичних истраживања, као и теоријских сазнања у овој области, потврђено је постојање позитивне корелације између начина приступа и пословања банака на евровалутном тржишту и развоја, пословне ефикасности и финансијске стабилности банкарског сектора Републике Српске.

Концепт прилагођавања кредитне политике банкарског сектора специфичностима привредног окружења превасходно се односи на усклађивање пословања између банкарског и реалног сектора, као и на проналажење алтернативних могућности за минимизирање кредитног ризика. Према томе, пред будуће истраживаче се у оквиру праваца истраживања дефинишу *нови истраживачки задаци* које аутор докторске дисертације сублимира на сљедећи начин:

- Потребно је пратити и истраживати правце даљег развоја међународних банкарских стандарда, те испитати у којој мјери би њихова примјена захтијевала даље измјене законског оквира и пословних процеса у домаћем банкарском сектору;
- Потребно је истражити основне баријере и посљедице до којих би могло доћи уколико домаћи регулаторни органи и банкарски сектор буду значајније заостајали у својим активностима на примјени новог регулаторног оквира;
- Потребно је пратити и истражити друге начине којима би се могао у већој мјери ускладити банкарски и реални сектор, као и минимизирати кредитни ризик. Овдје се мисли на синдициране кредите којима банкарски сектор може одговорити на велике инвестиционе пројекте уз задржавање изложености ризицима на задовољавајућем нивоу;
- Аутор акцентира и аспект дигитализације у банкарству са свим могућим њеним ефектима, између осталих и утицаја на пословну, односно кредитну политику банака, и у којој мјери она може утицати на нарушавање финансијске стабилности привреде.

Резултати истраживања који су презентовани у предметној докторској дисертацији су несумњиво потврдили постављену главну хипотезу да *адекватно прилагођавање кредитне политике банкарског сектора специфичностима привредног окружења доприноси финансијској стабилности привреде, са критичким освртом на Републику Српску.*

- 1) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- 2) Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- 3) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Научна вриједност докторске дисертације под називом „*Креирање кредитне политике банака у функцији финансијске стабилности привреде Републике Српске*“ кандидата мр Предрага Ђурића огледа се у томе што у досадашњим истраживањима тематика прилагођавања кредитне политике банака привредном окружењу и њен утицај на финансијску стабилност није истражена са научног, односно емпиријског аспекта на начин на који је у овој докторској дисертацији третирана. Кандидат је широко обрадио тематику свих елемената кредитне политике почевши од адекватности кредитне анализе и оцјене кредитног рејтинга, система осигурања депозита од којег зависи кредитни потенцијал банака, банкарског регулаторног оквира, структурирања кредитног потенцијала банака, до конкретних тактичких и оперативних активности у овим процесима. Овакав приступ анализирању и управљању кредитном политиком може се сматрати јединственим.

Важно је напоменути да је истраживање обављено на емпиријским подацима заснованим на финансијским извјештајима о пословању великих предузећа у Републици Српској, као и резултатима њиховог анкетања о конкретним искуствима приликом задуживања код банака. Репрезентативни узорак је обухватио 188 од укупно 343 велика предузећа, што емпиријском дијелу истраживања даје велику поузданост. Такође, досадашња истраживања о кредитној политици нису се бавила транзиционим привредама и земљама у развоју на начин који је приказан у овој дисертацији, што додатно појачава њену важност и научни допринос.

Комисија сматра да је кандидат мр Предраг Ђурић успјешно извршио истраживање у складу са одобреном темом докторске дисертације.

Докторска дисертација кандидата мр Предрага Ђурића је оригинално научно дјело које је кандидат самостално урадио у складу са методама научног истраживања. Кандидат је јасно, прецизно и логички досљедно анализирао наведену тему, извршио сва неопходна истраживања примјеном одговарајућих научних метода, довео добивене резултате у везу са постављеним хипотезама и извођењем доказа их потврдио.

Својим истраживањем одабране теме, кандидат је дошао до одређених научних и прагматичних резултата истраживања и тиме учинио ову докторску дисертацију интересантном за будуће истраживаче и корисном за практичаре.

На основу анализе резултата емпиријског истраживања и креирања модела кредитне политике примјењиве у условима транзиционих земаља и земаља у развоју, кандидат је дао смјернице банкама и привредним субјектима о значају усклађивања свих елемената кредитне политике са привредним окружењем, а у функцији одржавања финансијске стабилности система.

Несумњиво, ова докторска дисертација представља и веома богату истраживачку подлогу за нова научна истраживања из предметне области.

С обзиром на наведено, Комисија даје позитивну оцјену докторске дисертације мр Предрага Ђурића под називом: „*Креирање кредитне политике банака у функцији финансијске стабилности привреде Републике Српске*“ и сматра да овај рад задовољава све критерије успјешно урађене докторске дисертације, па из тог разлога

П р е д л а ж е

Наставно-научном вијећу Економског факултета Универзитета у Бањој Луци и Сенату Универзитета у Бањој Луци да прихвати позитивну оцјену докторске дисертације кандидата *мр Предрага Ђурића* под називом: „*Креирање кредитне политике банака у функцији финансијске стабилности привреде Републике Српске*“, одобри њену јавну одбрану и одреди комисију у вези са истом.

- 1) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- 2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
- да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
 - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се докторска дисертација одбија.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

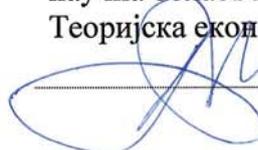
Бања Лука, Пале, 25.03.2020. године

1. Др Драгана Башић, редовни професор,
Економски факултет Универзитета у
Бањој Луци, ужа научна област
Пословне финансије, председник

2. Др Дејан Микеревић, ванредни
професор, Економски факултет
Универзитета у Бањој Луци, ужа научна
област Пословне финансије, члан

3. Др Ново Плакаловић, редовни
професор, Економски факултет Пале
Универзитета у Источном Сарајеву, ужа
научна област Монетарна економија и
Теоријска економија, члан

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жели да потпише извјештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извјештај образложење, односно разлог због којих не жели да потпише извјештај.

